

BÖLÜM 7

SÖMÜRGEÇİLİK, EMPERYALİZM VE BİLİM

Cüneyt COŞKUN¹

GİRİŞ

İnsanlık tarihi, siyasi, ekonomik, kültürel, askeri, dini ve toplumsal meselelerin tecrübe tarihidir. Bu tecrübenin ürünü olan bilgi kümelerinin ağırlığı, her toplumunun bir dünya kurma tecrübesini yansıttığı gibi, onların bilim ve teknoloji tarihlerine katkılarının da referansıdır. Önemli ölçüde siyasi, dini, askeri ve ekonomik reaksiyonların başı çektiği farklı kültürel karşılaşmalar ve etkilenmeler, bu akış ve yönlendirmede önemli bir faktördür. Toplumların dünyayı ve evreni anlama ve anlamlandırma tarzının göstergeleri olan, yani vücut bulduğu topluluğun dünya görüşünü yansıtan “kavram”lar da bu bağlamda önemli donelerdir. “Kavramlar, dünyanın aynası olduğundan, dünyanın geçirdiği değişimin izi, en iyi kavramların semantik evriminde sürülebilir” (Gencer, 2017, s. 49). Bu çerçevede Alman filozof R. Koselleck (1923-2006) “kavram tarihi” yöntemini çağdaş düşünce, bilim, toplum ve kültür tarihçiliği için önemli bir araç olarak geliştirmiştir. Bu yöntemle göre kültürel yapı ve dolayısıyla sözcük ve kavramlarla dünya kurma tasarımları arasındaki ilişki doğru orantılıdır.² Bu nedenle, yenedünya kurma tasarımlarının kapsamı içinde özellikle otorite kavramların evrilme süreçlerinin takibi önemlidir ve bu metodun kullanımı da makul görünmektedir. Aydınlanma projesiyle iyice değer kaybeden geleneksel dünya tasarımının yaşadığı krizin 19. yüzyılda doruk noktasına ulaşmasıyla birlikte “teoloji”nin, sekülerleştirilmiş yorum olarak A. Comte’un tasarladığı gibi, “sosyoloji”ye evrilmesi, bu anlamda özel bir örnektir (Gencer, 2017, s. 52).

Birbirleriyle özdeşmiş gibi anlaşılın sömürgecilik ve emperyalizm de “kavram tarihi” metodu kapsamında değerlendirilmesi mümkün iki kavram olarak görünmektedir. Bu kanaatin temel nedeni ise her iki kavramın içinde var olduğu bilgi-bilim denklemlerinin niteliğidir. Bu denklem, fikri ve pragmatist odaklı iki bilinç gelişiminin, yani Aristotelesçi ve Galileocu nedensellik anlayışındaki fark-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, cuneytcoskun@kastamonu.edu.tr,

² İçerikleri, metaforik işlevleri, çağrışımlarıyla geleneksel dünyadan modern dünyaya dair kavram ve sözcüklerin dönüşümünü antropolojik ve semantik inceleme ile yaşanan tarih-yazılan tarih arasında ilişkiyi siyasi, toplumsal ve ekonomik yönleriyle Alman filozof, Modernizm ve Aydınlanma tarihine ışık tutmuştur. Detaylar hakkında, Bkz. (Koselleck, 2009, s. 9-101)

cartes'in yaradan ve yaratılan tözler ekseninde kurduğu düalist felsefesi; Locke'un mutlakiyetçiliğe şiddetle karşı çıkması ve kuvvetler ayrılığını hararetle bir şekilde savunması; Adam Smith'in (1723-1790) ekonomide de doğal olaylardaki gibi bir düzen olduğunu ve bunun da gözlem ve ahlâk hissi ile tespit edilebileceğini ifade etmesi tesadüfle açıklanamaz. Ya da sinema, fotoğrafçılık, medya vb. araçlarla enformasyonun yayılımının hızlı ve eşsiz bir şekilde gerçekleşmesi, benzer şekilde modern toplumların bilimi olan sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin doğuşu ve ortaya koyduğu sonuçlar spontane bir gelişmenin ürünü olarak değerlendirilemez. Dolayısıyla Rönesans'la başlatılmak kaydıyla özellikle 17. yüzyıl ve sonrasında itibaren düşünce tarihindeki her bir adım, modern köle-efendi diyalektiğinin yeni vizyon, misyon ve imajının esaslarını belirleyen bilgi-bilim denkleminin emperyalizmle birlikte döşediği yolun kilometre taşıdır.

Sonuç olarak sömürgecilik ve emperyalizm arasındaki ince ayırım, bu stratejilerin yaşantı dönemlerinde bilgi-bilim denklemlerinden uzak, farklı ve kopuk değildir. Fikir odaklı bir ideoloji ve onunla bütünleşen biçimsel doğruluk ve çıkarımsal zorunluluğa dayalı bilgi-bilim denklemi, sömürgeciliğin kökenini inşa etmiştir. Emperyalizm ise bu kökeni kullanarak, fayda bağlantılı siyasi, ekonomik ve sosyal yapılanmayı inşa edecek denklem üzerinde yükselmiştir. "Kâr bir kez meşru sayılıp yeni yöntemler daha büyük bir kâr beklentisi doğurunca, yenilik kaçınılması değil, yürekte benimsenmesi gereken bir şey oluvermiştir" (Bernal, 2009, s. 363). Bu denklemi kuran Bacon, Descartes, Locke, Kant gibi bilim insanları da yeniliği, teorileriyle insan bilincinin gelişim tarihine eklemişlerdir.

KAYNAKLAR

- Akiner, N., & Küngerü, A. (2016). Uluslararası meyda söyleminde İsrail'in 2014 Gazze saldırısı: CNN ve Al Jazeera üzerinden karşılaştırmalı bir analiz. *Tesam Akademi Dergisi*, 3(1), 53-79. 06 13, 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/138020> adresinden alındı
- Aristoteles (1993). *Metafizik* (Cilt II). (A. Arslan, Dü., & A. Arslan, Çev.) İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aytaç, Ö. (2006). Boş zamanın değişen yüzü: Yaşam deneyimleri ve kimlik inşası. *Sosyoloji Dergisi*, (15), 57-90. 05 18, 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40985/495117> adresinden alındı
- Bernal, J. D. (2009). *Tarihte bilim* (Cilt I). (T. Ok, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Césaire, A. (2007). *Barbar Batı Sömürgecilik üzerine söylev*. (G. Ayas, Dü., & G. Ayas, Çev.) İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Dayanışma bilincinin temeli içimizdeki Biz* (35. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetin, H. (2003). Siyasetin evrensel sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin iktidarı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3), 61-88.
- Descartes, R. (2000). *Metot üzerine konuşma*. (A. Utku, K. Kuzucu, Dü., & İ. E. Mesut, Çev.) Erzurum: Babil Yayınları.
- Ebenstein, W. (2003). *Siyasi felsefenin büyük düşünürleri* (3. b.). (İ. Özel, Çev.) İstanbul: Şûle Yayınları.
- Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik tarihi*. (M. A. Kılıçbay, Dü., & M. Cedden, Çev.) Ankara: İmge Ki-

tabevi.

- Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü / seçme yazılar-4*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar/ seçme yazılar-2* (2. b.). (I. Ergüden, & O. Akinbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Galtung, J. (2004). Emperyalizmin Yapısal teorisi - kısım I. (B. D. Coşkun, Dü.) *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 1(2), 25-46.
- Gencer, B. (2017). *İslâm'da modernleşme (1839-1939)* (4. b.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Gençoğlu, A. Y. (2012). Kapitalizmin temel nitelikleri açısından emeğin konumu. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 98-116.
- Grant, E. (2016). Aristoteles ve Aristotelesçilik. G. B. Ferngren içinde, *Batı Geleneğinde bilim ve din tarihi* (T. Ayteş, Çev., s. 183-194). İstanbul: Say Yayınları.
- Heaton, H. (2005). *Avrupa İktisat tarihi*. (M. A. Kılıçbay, & O. Aydoğuş, Çev.) Ankara: Paragraf Yayınları.
- Hobsbawn, E. (1984). Feodalizmden kapitalizme. R. Hilton, P. Sweczy, M. Dobb, K. Takahashi, C. Hill, G. Lefebvre, . . . J. Merrington içinde, *Feodalizmden kapitalizme geçiş* (M. Gürer, & S. Sökmen, Çev., s. 172-178). İstanbul: Metis Yayınları.
- Huff, T. E. (2008). *Modern bilimin doğuşu ve yükselişi*. (M. D. Gökdoğan, Dü., İ. Kalaycıoğulları, E. Tağman, & A. Yetmen, Çev.) Ankara: Epos Yayınları.
- İplikçi, A. (Aralık 2017). Kolonyalizm ve emperyalizm üzerine bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1527-1540.
- Koselleck, R. (2009). *Kavramlar tarihi politik ve sosyal dilin semantiği ve pragmatigi üzerine araştırmalar*. (A. Dirim, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koyré, A. (2006). *Bilim ve devrim newton*. (N. Küçük, Çev.) İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Lomba, A. (2000). *Kolonyalizm postkolonyalizm*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Losee, J. (2008). *Bilim felsefesine tarihsel bir giriş*. (S. K. Angı, Dü., & E. Böke, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Macit, M. H., & Torun, Y. (2014). *Siyaset felsefesi sözlüğü*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Magdoff, H. (2006). *Sömürgecilikten günümüze emperyalizm*. (E. Usta, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Özdel, G. (January 2012). Foucault Bağlamında iktidarın görünmezliği ve «Panoptikon» ile «İktidarın Gözü» göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(1), 22-29. 03 04, 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/138301> adresinden alındı.
- Özlem, D. (1999). *Mantık Klasik mantık/sembolik mantık mantık felsefesi* (6. b.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Platon. (1995). Devlet. IV. Bölüm (S. Eyüboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev., 8. b., s. 109-135). içinde İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sarton, G. (1995). *Antik Bilim ve modern uygarlık*. (M. Dosay, & R. Demir, Çev.) Ankara: Gündoğdu Yayınları.
- Sunar, L. (2007). XIX. yüzyıl avrupasında emperyalizm Algısı. *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 57-80.
- Wallerstein, I. (2012). *Tarihsel kapitalizm ve kapitalist uygarlık* (6. b.). (N. Alpay, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.